

УДК 633.12+635.6:330.356.7

© 2017

Б.К. Суніханов,
член-кореспондент НААН,
доктор економічних наук

Національна академія
аграрних наук України

НІШЕВІ КУЛЬТУРИ

Мета. Розкрити коротку історію формування нішевих культур як складників харчового ланцюга людини і надати оцінку змінам обсягів їхнього виробництва за останні десятиріччя.
Методи. Аналіз літературних джерел і статистичної бази ФАО щодо нішевих культур.
Результати. Розглянуто історію запровадження у землеробство так званих нішевих культур, зміну їхніх збиральних площ, урожайності та обсягів виробництва за 1990–2014 рр. у світі, його регіонах і країнах-лідерах.
Висновки. Виробництво окремих нішевих культур зумовлено змінами збиральних площ і підвищенням урожайності. Посилення інтересу виробників до вирощування нуту, гороху і сорго пов'язане зі змінами потреб регіональних і світового ринків.

Ключові слова: нішеві культури, гречка, нут, насіння льону, просо, гірчиця, овес, горох, зелений горошок, сорго, жито, площі, врожайність, виробництво.

На очах лише одного покоління деякі рослинницькі культури, які здавна відігравали значну роль у харчовому ланцюгу людини, перетворилися на так звані нішеві культури. Багато в чому це було пов'язано зі стрімким розвитком виробництва таких головних культур, як пшениця, кукурудза, рис. Збільшуючи площі цих культур, аграрії в багатьох країнах були вимушені зменшувати площі інших культур, які врешті-решт отримали назву **нішеві**. Проте нині ситуація змінилася і ці культури стали приваблювати увагу виробників з різних причин, зокрема й зміни клімату, що стає все більш посушливим.

Як зазначає І. Ходорова, повернення інтересу до цих культур визначається істотними вигодами щодо кожної з них: сорго — фураж у посушливих районах; гречка,

просо, овес, жито — стабільний ринок збуту; горох — збільшення врожайності культур-наступників; нут — високі ціни на зовнішніх ринках; льон — очищення посівів від шкідливих речовин [1].

Мета досліджень — розкрити коротку історію формування нішевих культур як складників харчового ланцюга людини і надати оцінку змінам обсягів їхнього виробництва за останні десятиріччя.

Методика досліджень. Аналіз літературних джерел і статистичної бази даних ФАО щодо нішевих культур.

Результати досліджень. З огляду на зростання інтересу до вирощування нішевих культур в Україні у 2012 р. проведено спеціальну конференцію, а журнал «Агро\$гроші» повністю присвятив цим культурам один зі своїх номерів [2].

За інформацією Г. Попової, сорго, наприклад, найкраще підходить до мінливих кліматичних умов України, маючи високу кормову якість за вмісту білка в зерні 12–14% і 118–130 к. од., 24–25 к.од. у зеленій масі і 22–23 к.од. у силосі [3].

На противагу сорго гречка — примхлива до погоди, з достатньо високими вимогами до вмісту вологи в ґрунті. Водночас витрати на її вирощування набагато менші, ніж на вирощування, наприклад, кукурудзи (6–8 тис. грн на 1 га проти 25 тис. грн). Гречка корисна для сівозміни і не потребує значних витрат на підживлення і захист від грибків [4]. Жито менш вибагливе до погоди порівняно із пшеницею, але більша витривалість жита не компенсує його меншу врожайність і меншу, відповідно, рентабельність за незначної потреби для виробництва деяких видів хліба, відсотки яких у загальних обсягах його виробництва для споживання людиною невеликі [5].

Коли М.І. Вавилов, всесвітньо відомий російський біолог, був в експедиції по Афганістану та Ірану, то серед полів півби (різновиду стародавньої пшениці, що має півчасте зерно і ламкий колос) виявив овес у вигляді бур'яну, оскільки овес тут не культивували. Це йому дало змогу простежити напрям розвитку вівса від бур'яну до сільськогосподарської культури.

З Ірану пшеницю разом зі смітним вівсом продавали до сусіднього Туркестану, де її виробництву надавали великого значення. І куди б не експортували пшеницю, всюди її «супроводжував» овес. Чим далі на північ, тим важче було обробляти ніжну півби. А овес, як стійка і невибаглива рослина, поширився на північні території європейських країн. Ось так овес став самостійною сільськогосподарською культурою.

Культура **гороху** з'явилася приблизно 8 тис. років тому в регіоні Багатого Півмісяця, в той самий час, коли почали вирощувати деякі злаки (пшеницю, ячмінь) та інші боби (чечевицю, вику) [6].

Поява гороху в Новому Світі пов'язана з ім'ям Х. Колумба, який під час свого першого плавання привіз насіння в Санто-Домінго. Про споживання цілих бобів є згадки, починаючи з XVI ст. у Нідерландах і Франції. Використання цілих бобів згадує

Жан Рюель у праці «Natura Stirpium libri tres» (1536 р.). До кінця XIX ст. розвивається виробництво, в основному, лущильного гороху, який добре зберігається. Нині, наприклад у Франції, споживають 2,2 кг гороху на одну особу в рік, причому в основному це зелений горошок, Ефіопії — 6–7 кг, але це переважно лущений горох.

Горох використовують в найрізноманітнішому вигляді. Насамперед — це улюблений у всьому світі зелений горошок, тобто недостигле насіння, яке заморожують або консервують. Іноді використовують плоди повністю, але за умови, що ступки не містять жорсткого пергаментного шару. Молоді ростки використовують як овоч в азіатських країнах, а проростки вже з'явилися і у нас, перекочуючись з китайської кухні. Сухий горох використовують для приготування супів. Крім того, частина гороху йде на переробку — для виробництва протеїнів і кормів для худоби і свійської птиці, а також в окремих випадках є сировиною для отримання протеїнів і крохмалю. Частини рослин, що залишаються після лущення, — непоганий корм для худоби.

Поряд з прямим економічним ефектом від вирощування гороху, який займає 10–20% площ, побічним позитивним ефектом є те, що він добрий попередник для пшениці озимої, оскільки підвищує баланс азоту, зменшує мінералізацію ґрунту і перешкоджає його ерозії [7].

Споживання гороху у вигляді **зеленого горошку** стало модним у Франції під час правління Луї XIV. Протягом XIX ст. популярність зеленого горошку у Франції досягла максимуму і кількість сортів значно збільшилася. Так, селекціонери Denaiffe і його сини у своїй праці 1906 р. описують близько 250 сортів гороху.

З початку XX ст. завдяки розвитку технологій у харчовій промисловості мозковий горошок у великих кількостях виробляють у розвинутих країнах. Його консервують або заморожують, крім того, з'явилася можливість механізації його вирощування і збирання.

1920 р. американський винахідник Кларенс Бірдсеї (засновник товариства General Seafood) уперше виробив заморожений зелений горошок. Є навіть пам'ятник горошку — статуя гіганта зеленого кольору

в Blue Earth, в Міннесоті.

1926 р. американське товариство Minnesota Valley Canning Company (згодом перейменовано в Green Giant) створює марку «Geant Vert», щоб випускати продукт під девізом «краще, ніж просто зелений горошок». Ця марка існує донині. У Франції товариство Bonduelle, яке (якщо вірити рекламі) є першим номером в Європі із заморожування і консервації овочів, виробило на заводі Bonduelle de Renescure перші банки консервованого горошку.

Нині горох є важливою продовольчою культурою у світі. Проте з понад 25 млн т, зібраних у 2014 р., горох — тільки 4-та бобова культура у світі, далеко після сої (306,5 млн т), арахісу (45,9 млн т) і квасолі (48,2 млн т). Для споживання людиною використовується 48% гороху, 35% — на корм худобі.

Більшість країн-виробників вирощують горох зелений або жовтий. Австралія та Індія виробляють в основному коричневий горох.

Нут — турецький горох, баранячий горох, горох шиш, міхурник, нахат, гумус — зернобобова культура, яку на Близькому Сході почали вживати 7500 тис. років тому. Його вирощують головним чином у Туреччині, Північній Африці, Мексиці, Індії та Пакистані [8].

Льон. Має понад 100 видів, найважливіший — льон звичайний. Вирощують його давно, але батьківщину назвати важко, хоча щодо однорічного льону, то найшвидше він походить зі Східного Середземномор'я (Закавказзя, Анатолія, Західна Персія). Вирощують льон для отримання сировини для промисловості й насіння, яке використовують у виробництві лляної олії, парфумів та у медицині [9].

Гірчиця. Її насіння використовують під час консервування овочів, грибів, риби, у приправах, а також у фармацевтиці [10].

Просо налічує до 500 видів. Цю культуру почали вирощувати в Китаї та Монголії з III тис. до н.е. Культура безвідходна, зерно використовують для виробництва пшона, солому та лузгу — на корм жуйним тваринам. Останніми роками генетики працюють над перетворенням проса в енергетичну культуру з метою його використання для виробництва пального [11].

Батьківщиною **сорго** є Північно-Східна

Африка (Ефіопія та Судан). В Індії сорго вирощують з III тис. до н. е., у Китаї та Єгипті — з II тис. до н.е. В Європу сорго завезли у XV, а в Америку — в XVII ст. Зерно сорго переробляють на крупу, борошно і крохмаль, із соломи виготовляють папір, віники тощо, зелену масу використовують на силос. За харчовими якостями сорго не поступається кукурудзі, придатне для вирощування у посушливих і напівпосушливих регіонах планети [12].

За останні два десятиріччя у світі спостерігаються розбіжності інтересів щодо виробництва нішевих культур, про що свідчать дані статистичної бази ФАО [13].

Загалом площі нішевих культур за 24 роки скоротилися на 20,5%, або майже на 29 млн га.

За врожайністю серед нішевих культур насамперед вирізняється зелений горошок — 73,95 ц/га у 2014 р. за максимуму — 79,52 ц/га у 2000 р.

Найменша врожайність у гірчиці і проса — 8,39 і 9,03 ц/га відповідно. Проте, якщо площі для вирощування проса скоротилися більше ніж на 16%, то гірчиці навпаки — збільшилися на 10,9%.

За період 1990–2014 рр. урожайність більшості нішевих культур мала тенденцію до зростання, що відбилося на валових зборах цих культур. Так, наприклад, якщо врожай насіння льону зменшився на 298 тис. т (10,2%), то нуту — зріс на 11,5 млн т (541,7%). Значно знизилися валові збори гречки — майже на 1,7 млн т (46,9%), вівса — на 18,7 млн т (43,1%) і особливо жита — на 22,9 млн т (60,1%). При цьому валовий врожай зеленого горошку зріс на 9,9 млн т (132,6%). Проте загалом валові збори нішевих культур практично залишилися на рівні початкового року аналізу завдяки зростанню врожаїв нуту, гороху, зеленого горошку та сорго (таблиця).

Основне виробництво гречки зосереджено на двох континентах світу: в Азії та Європі. За скорочення на обох континентах збиральних площ у 2014 р. порівняно з 1990 р. (в Азії — на 663 тис. га, Європі — на 900 тис. га) їхня питома вага зменшилася з 96,1 до 92,4%. Водночас збільшення середньої врожайності в Європі загалом зумовило зростання питомої ваги її валових зборів у світі з 40,9% у 1990 р. до 54,3%

у 2014 р., тоді як падіння врожайності в Азії призвело не лише до значного зменшення обсягів виробництва гречки (на понад 1,2 млн т), а й до падіння питомої ваги цього георегіону з 53,4 до 32,7%.

Головним регіоном з виробництва гречки в Азії є георегіон Східна Азія з її основним продуцентом Китаєм, який у 2014 р. виробив 564,9 тис. т гречки — майже третину її світового виробництва.

У 1990 р. виробництвом гречки займалися 12 країн, лідерами серед яких були Китай — 1,9 млн т і колишній СРСР — 1,4 млн т. У 2014 р. кількість країн-гречкосіїв зросла до 17-ти за 3-х лідерів, тому що в цю групу ввійшли колишні республіки СРСР: Росія — 601,7 тис. т та Україна — 167,4 тис. т. Китай зменшив виробництво гречки на понад 1,3 млн т й за обсягами зайняв другу сходинку світового рейтингу.

Крім колишніх радянських республік, серед гречкосіїв з'явилася африканська країна Танзанія, що виростила 24,1 тис. т, і, навпаки, майже припинила виробництво Південно-Африканська Республіка (лише 239 т).

Помітно зросло виробництво гречки у Польщі та Франції (відповідно на 41 і 88,9 тис. т), а також те, що падіння виробництва гречки у світі зумовлено зменшенням її виробництва в країнах-лідерах, які в 1990 р. виробили понад 3,3 млн т, а у 2014 р. — лише 1,4 млн т. Тобто за падіння виробництва гречки у світі на 1,3 млн т країни-лідери зменшили

обсяги на 1,9 млн т і, відповідно, свою питому вагу з 95 до 72,6% до світових обсягів.

За найвищої врожайності нуту, або коров'ячого гороху, в Європі 10,2 ц/га (+1,9 ц/га до 1990 р.) і Північній Америці 16,5 ц/га в 2014 р. (за 1990 р. дані відсутні) ці георегіони через невеликі збиральні площі мають незначну вагу на світовому рівні за обсягами виробництва — лише 0,3% разом.

Гегемоном щодо цієї культури є Азія, де зосереджено основні площі нуту, які за 24 роки зросли на понад 3,3 млн га за підвищення середньої врожайності на 2,7 ц/га. Це забезпечило більш ніж 2-разове зростання валових зборів, які у 2014 р. становили 11,7 млн т, або 85,2% світових обсягів.

Оскільки нут є продовольчою культурою бідних країн, то у групі з 14-ти країн-лідерів з його виробництва у 1990 р. була тільки одна європейська країна — Югославія (10,6 тис. т), а в 2014 р. у цю групу ввійшли США (12,4 тис. т), що, можливо, пов'язано зі зростанням внутрішнього попиту на нут через приплив до США мігрантів з бідних країн.

Загалом основні країни-виробники збільшили обсяги врожаю нуту з 2,1 до майже 4,9 млн т, або у 2,3 раза, практично при цьому зберігши свою питому вагу до світових обсягів.

У 1990 р. нут вирощували 26 країн, у 2014 р. — 33 країни.

Головними продуцентами насіння льону є 3 найбільших георегіони світу: Північна

Валові збори нішевих культур у світі, тис. т

Культура	Роки				
	1990	2000	2010	2014	2014 до 1990, %
Гречка	3622,6	3778,7	1599,6	1924,1	53,1
Нут	2139,8	3270,8	6879,2	13731,0	641,7
Насіння льону	2923,1	2013,2	1902,0	2625,1	89,8
Просо	29977,3	27668,8	32821,9	28384,7	94,7
Гірчиця	639,9	494,3	621,3	681,9	106,5
Овес	39917,1	26098,6	19932,2	22721,7	56,9
Горох: сухий	16637,5	10715,9	9778,1	25798,6	155,0
зелений	7491,3	12522,5	15970,5	17426,4	232,6
Сорго	56807,0	55856,1	58162,6	68938,6	121,3
Жито	38193,6	20116,0	12172,3	15242,5	39,9
Разом	197372,2	102587,5	159917,8	197503,9	100,0

Америка — 38,9%; Азія — 36,6 і Європа — 19,4%, які в 2014 р. разом виробили 2,5 млн т, або 95% світових обсягів насіння льону. Азія поступилася першою позицією за питомою вагою виробництва і це відбулося на фоні зростання обсягів виробництва насіння льону в Європі (+195,6 тис. т) та в Африці (+30,8 тис. т). Водночас прибавку врожаю в Європі отримано завдяки зростанню врожайності з 3,6 до 9,1 ц/га, або на 152,8%. У світі врожайність насіння льону за 1990–2014 рр. зросла на 3,5 ц/га за найбільшого підвищення в георегіоні Східна Азія (+7,4 ц/га).

Кількість країн-виробників насіння льону також збільшилася з 37 у 1990 р. до 51 у 2014 р. За межі виробництва у 10 тис. т таких країн-лідерів у 1990 р. було 17, а у 2014 р. — 12. Якщо у 1990 р. вони разом виробили 2870 тис. т, або 98,2% світових обсягів, то у 2014 р. — 2560,7 тис. т, або 96,4%.

Більшість країн зменшили виробництво насіння льону, і особливо помітно один із світових лідерів Аргентина — на 497 тис. т за одночасного збільшення в Ефіопії (+49,1 тис. т). Якщо основні країни-виробники у 1990 р. виростили 2,87 млн т насіння льону, то у 2014 р. за зменшення обсягів до 2,56 млн т їхня питома вага у світі знизилася з 98,2 до 96,4%.

У виробництві проса питома вага Африки та Азії у світі разом у 1990 р. становила 88,2%, а в 2014 р. збільшилася до 95,9%, що зумовлено, насамперед, зростанням збиральних площ в Африці, які в 2014 р. становили 62,7% світових, і зростанням урожайності в Азії на 5 ц/га за зменшення в Африці на 0,5 ц/га.

На Азіатському континенті головним продуцентом проса є країни Південної Азії, які завдяки збільшенню врожайності на 5,5 ц/га за зменшення збиральних площ на 6,2 млн га підвищили виробництво проса на 1,3 млн т. Європа внаслідок понад 2-разового зменшення збиральних площ (з 2,9 до 0,6 млн га) знизилася валові збори проса з 3,2 до 0,6 млн т.

Найвищу врожайність проса у 1990 р. отримано в країнах Східної Азії — 19,9 ц/га, в 2014 р. — 28,7 ц/га, або на 218,8% вище середньосвітового показника.

Група країн-лідерів з вирощування проса (межа не менше 1 млн т) практично не змінилася, за винятком вибуття з неї колишнього СРСР. Якщо Індія залишилася на першому

місці, додавши до валового врожаю майже 1 млн т, то Нігерія та Нігер помінялися рангами внаслідок того, що перша країна зменшила виробництво на 3,7 млн т, а друга, навпаки, збільшила на 1,5 млн т. Разом країни-лідери 1990 р. виробили 25,1 млн т проса, або 83,9% світових обсягів, у 2014 р. — відповідно 20,2 млн т (мінус майже 5 млн т), або 71,1% до світових обсягів. Інші країни підвищили рівень своєї питомої ваги у світовому виробництві проса з 16,1 до 28,9%, або на 12,8 пункта.

Головними продуцентами гірчиці є Північна Америка, Азія та Європа. Але, якщо Азія збільшила збиральні площі цієї культури, піднявши свою питому вагу з 25 до 36%, то два інших континенти зменшили відповідно з 32,6 до 25,6% і з 42,3 до 37,6%, а валові збори — з 251,2 до 211,2 і з 270,4 до 231,9 тис. т.

Водночас, якщо питома вага Північної Америки та Європи у 1990 р. у валовому виробництві гірчиці становила відповідно 40,2 і 42,2%, то у 2014 р. вона знизилася до 22,4 і 28,6% з відповідним зростанням питомої ваги Азії з 17,5 до 48,4%. У промислових обсягах почали вирощувати гірчицю країни Африки, а загальна кількість країн, що вирощують гірчицю, зросла з 18-ти до 22-х.

У 1990 р. лідерами за виробництвом гірчиці були дві країни — Канада і СРСР, питома вага яких у світі разом становила майже 73%. У 2014 р. лідерами також були дві країни — Непал і Канада, але їх питома вага знизилася до 51,3%.

У 2014 р. у групу країн, що виростили понад 10 тис. т гірчиці, увійшли Китай (+14 тис. т) і Франція (+13,1 тис. т), а покинули її Німеччина та Угорщина. В Україні обсяги виробництва гірчиці у 2014 р. сягнули 79,4 тис. т.

Як і щодо гречки, основну роль у падінні світових обсягів виробництва гірчиці зіграли основні країни-виробники, які зменшили обсяги з 612 до 556,7 тис. т, або на 55,3 тис. т, що більше, ніж загальносвітове падіння (–51 тис. т).

Щодо такої поширеної у минулі роки культури, як овес, головним споживачем якого була і залишається галузь конярства, то за деякого підвищення інтересу до його вирощування в Південній Америці, де валові збори зросли на 480 тис. т, а питома вага у світі

з 1,9 до 7,1%, то в інших георегіонах планети спостерігається чітка тенденція зниження такого інтересу. У Північній Америці збиральні площі зменшилися на 3,4 млн га, а валовий збір — майже на 7,8 млн т, в Азії — відповідно на 161 тис. га і 258,6 тис. т, в Європі — навіть більше ніж на 8,1 і 13,1 млн т.

В усіх георегіонах планети збільшилася врожайність вівса: в Африці — на 2,2 ц/га; Південній Америці — на 1,5; Азії — на 1; Східній Азії — на 6,3; Європі — на 4,7 ц/га.

Головними продуцентами вівса у світі у 1990 р. були 2 георегіони — Північна Америка і Європа, питома вага яких у світі становила разом 89,2%, але у 2014 р. Північну Америку замінила Південна, валовий збір вівса, в якій разом з Європою становив 16,2 млн т, а питома вага цих двох регіонів — 71,5%.

За межі обсягів виробництва вівса в 1 млн т у 1990 р. її подолали 8 країн, у 2014 р. — 6. Водночас, якщо у 1990 р. лідером був колишній СРСР з його 15,5 млн т, то у 2014 р. його місце зайняла Росія з усього 5,3 млн т. Вийшли з групи лідерів Німеччина, яка зменшила валовий збір з 2,1 до 0,6 млн т, Швеція — зменшила збір майже на 900 тис. т.

Аналіз виробництва вівса також свідчить про повторення ситуації з гречкою: зменшення обсягів виробництва країнами-лідерами на 16,4 млн т, падіння їх питомої ваги з 73,4 до 43,4%, або на 26 пунктів, зумовивши тим самим 95%-ве зменшення обсягів виробництва вівса у світі — 17,2 млн т.

Водночас кількість країн, які вирощували овес у 2014 р., зросла до 76-ти проти 54-х у 1990 р.

Інша ситуація з виробництва гороху. Так, якщо у 1990 р. більша частина збиральних площ (57,3%) і понад 42% валових зборів припадала на Азію, то у 2014 р. унаслідок зменшення збиральних площ у країнах Європи майже на 190 тис. га валові збори гороху в цьому регіоні зменшилися з 3,6 до 2,9 млн т, або на 0,7 млн т, а його питома вага у світі знизилася до 11,5%. У країнах Азії площі під горохом збільшилися майже на 650 тис. га, а валові збори в поєднанні зі зростанням урожайності (+9,2 ц/га) — на 16 млн т, що забезпечило зростання питомої ваги цього регіону до 77,8% у світових обсягах виробництва гороху (+35,6 пункта).

Зросли також показники і в Африці: площі — на 15,9 тис. га, врожайність — на 5,2 ц/га, а валові збори — на 380 тис. т.

Головним продуцентом гороху в Азії був і залишається георегіон Східна Азія — 18,8 млн т у 2014 р., де на першому місці Китай — 18,1 млн т.

Ще одним видом продовольчої культури є зелений горошок, який в основному вирощується в Азії, питома вага якої у світовому виробництві зросла з 43,1% у 1990 р. до 85,5% у 2014 р. за головних продуцентів — країн Східної Азії — понад 10,7 млн т.

Межу виробництва зеленого горошку в 1 млн т як у 1990, так і 2014 р. подолали тільки 3 та 2 країни відповідно. Так, якщо Індія та Китай зберегли своє лідерство, лише помінялися місцями внаслідок 9-разового (з 1,1 до 10,7 млн т) збільшення обсягів вирощування зеленого горошку у Китаї за зростання в Індії майже на 2,7 млн т, то США покинули лідируючу групу, зменшивши обсяги врожаю з 1,2 до 0,2 млн т.

Головне при цьому не тільки більш ніж подвоєння обсягів виробництва зеленого горошку, а те, що воно досягнуто здебільшого значним зростанням (+26) кількості країн, що вирощують цей вид аграрної продукції.

На противагу тенденціям змін виробництва деяких вище обговорених культур, завдяки багаторазовому збільшенню обсягів урожаю зеленого горошку у Китаї країни-лідери не тільки підвищили обсяги виробництва культури з 4,2 до 14,5 млн т, а й свою питому вагу у світових обсягах з 56,4 до 81,5%, або на 25,1 пункта.

Виробництво сорго, яке в значних обсягах використовується у харчуванні людей багатьох країн Африки та Азії, на Африканському континенті було збільшено як завдяки зростанню збиральних площ на понад 3,3 млн га, так і підвищенню врожайності (+2,6 ц/га), за зменшення площ в Азії на 9,7 млн га, а виробництва — на майже 8,9 млн т.

Водночас, якщо в країнах Північної Америки внаслідок зменшення площ на понад 1,1 млн га за деякого підвищення врожайності (+2,8 ц/га) валовий урожай сорго знизився на понад 3,5 млн т, то в країнах Південної Америки зростання площ (+902 тис. га) і врожайності (+7 ц/га) зумовило збільшення валових зборів з майже 3,6 до понад 7,5 млн т.

Відповідно питома вага у світі зросла з 6,3 до 10,9% за зниження питомої ваги Північної Америки з 25,6 до 15,9%. Знизилася також і питома вага Азійського континенту з 32,7 до 10%.

Водночас кількість країн, що вирощують понад 1 млн т сорго, зросла з 7-ми у 1990 р. до 12-ти в 2014 р., коли до цієї групи додалися Ефіопія (+ понад 3,3 млн т), Австралія (+ понад 3,3 млн т) і Бразилія (+ понад 2 млн т). Загалом країни-«мільйонери» виростили у 1990 р. 45,4 млн т сорго, у 2014 р. — 49,9 млн т, або відповідно 79,9 і 72,4% до світових обсягів. Як і щодо інших культур, помітно зросла кількість країн, що вирощують сорго — з 94-х до 106-ти.

Аналіз виробництва жита свідчить, що в усіх

регіонах планети є чітка тенденція скорочення збиральних площ цієї культури за найпомітнішого в Європі — на 10,5 млн га і, відповідно, валового врожаю — на 20,4 млн т, хоча цей регіон, як і в 1990 р., залишився у 2014 р. лідером серед усіх регіонів за питомої ваги 89,8% до світових обсягів. Слід зазначити, що завдяки значному зростанню врожайності жита на Африканському континенті (+15,5 ц/га) навіть за зменшення збиральних площ валовий урожай збільшився на 73,6 тис. т.

Що стосується оцінки змін виробництва жита країнами-лідерами, то головним чинником значного падіння виробництва жита у світі (–22,9 млн т) є зменшення його виробництва (–26,1 млн т) саме країнами-лідерами (межа не менше 200 тис. т).

Висновки

За останні десятиріччя минулого століття і перше поточного за поширення застосування у спеціальній літературі терміна «нішеві культури» для групи зернових і бобових культур, які грають менш вагому роль у харчовому ланцюгу людини порівняно з пшеницею, ячменем, кукурудзою, у світі та його регіонах відбулися значні зміни в обсягах виробництва

окремих нішевих культур, що зумовлено змінами збиральних площ і підвищення врожайності.

Посилення інтересу виробників до вирощування таких культур, як нут, горох (сухий і зелений горошок) і сорго зумовлено, насамперед, змінами потреб регіональних і світового ринків, а також зростанням середньої врожайності цих культур.

Бібліографія

1. Ходорова І. Шукати виходи//І. Ходорова. — *Агро\$гроші*. — 2013. — № 1. — С. 10–11.
2. *Агро\$гроші*. — 2013. — № 1(14).
3. Попова Г. Врятуватися від спеки//Г. Попова// *Агро\$гроші*. — 2013. — № 1. — С. 16–19.
4. Караваєва О. Гречані горизонти//О. Караваєва// *Агро\$гроші*. — 2013. — № 1. — С. 20–23.
5. Калинчук Д. Не тужити через жито//Д. Калинчук// *Агро\$гроші*. — 2013. — № 1. — С. 24–27.
6. http://www.greeninfo.ru/vegetables/pisum_sativum.html/Article/_aID/5827.
7. Костюк Т. Золотий біб/Т. Костюк//*Агро\$гроші*. — 2013. — № 1. — С. 28–31.
8. Нут (*растение*). — [Електр. ресурс]. — Режим доступу: <http://wikipedia.org/wiki/>.
9. Лен [Електр. ресурс]. — Режим доступу: <http://wikipedia.org/wiki/>.
10. Горчица [Електр. ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.
11. Просо [Електр. ресурс]. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
12. Сорго [Електр. ресурс]. — Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.
13. *faostat3*

Надійшла 17.01.2017.